

**Tomáš Bubík
– Henryk Hoffmann (eds.),
Studying Religions with the
Iron Curtain Closed and
Opened: The Academic
Study of Religion
in Eastern Europe,**

Leiden – Boston: Brill 2015, 320 s.

ISBN 978-90-04-28307-7.

Nakladatelství Brill vydalo jako 149. svazek svojí řady Numen Book Series sborník věnovaný dějinám vědy o náboženství ve vybraných zemích střední a východní Evropy. Tomáš Bubík spolu s polským kolegou Henrykem Hoffmannem jako editoři zařadili v mnoha směrech pozoruhodný publikační počín, který by českým čtenářem neměl zůstat nepovšimnut.

Studenti religionistiky mají dnes k dispozici antologii *Dějiny religionistiky* Břetislava Horyny a Heleny Pavlincové (Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2001), jejíž úvodní kapitoly se věnují historii oboru s přihlédnutím i k českému kontextu. Chtějí-li ale pozorněji nahlédnout do příběhu svojí disciplíny a porozumět tomu, jak se formovala, jde o zdroj spíše doplňkový. V roce 2001 vyšel sborník *The Academic Study of Religion during the Cold War* (Iva Doležalová – Luther H. Martin – Dalibor Papoušek [eds.], New York: Peter Lang Publishing), k ruce jsou i další, encyklopedické nebo dílčí, příspěvky. Na projekt, který by si vytýčil za cíl zmapovat celý prostor dějin religionistiky v zemích střední a východní Evropy, však odborná veřejnost doposud čekala. Příležitost, kterou získal Tomáš Bubík díky grantu GAČR („Development of the Study of Religions in Central and Eastern Europe in the 20th Century“), byla využita k přípravě ojedinělého pokusu nastřádat vedle sebe kapitoly popisující vývoj vědy o náboženství v Česku, na Slovensku, v Polsku, Maďarsku, Estonsku, Litvě, na Ukrajině a v Rusku. Autory všech textů jsou

badatelé ze zmíněných zemí s výjimkou Slovenska, o němž ještě bude řeč.

Všechny příspěvky jsou konstruovány podobně. Chronologický pohled na historii oboru je doplněn historickým kontextem, tu stručnějším, tu hlubším (jako například v úvodní kapitole „The Czech Journey to the Academic Study of Religions: From the Critique of Religion to Its Study“ Tomáše Bubíka, s. 1-54). Autoři věnují pozornost ústředním osobnostem, publikacím a institucím oboru, takže je čtenář schopen se velmi rychle zorientovat v klíčových momentech regionálních dějin religionistiky. Zajímavým způsobem tak kapitoly plní i jakousi bibliografickou službu a stávají se referenčním zdrojem. Díky tomu, že je vybraným badatelům a jejich dílu obvykle věnováno více prostoru, a jsou tedy představena také jejich ústřední teoreticko-metodologická východiska, stává se publikace cenným orientačním materiálem, umožňujícím velmi rychle vyhledat stěžejní díla konkrétních přístupů ke studiu náboženství. Jakkoliv byl vývoj v jednotlivých zemích specifický, průniků lze nalézt dost na to, aby případní zájemci při práci na rešerši k některé z teoreticko-metodologických otázek studia náboženství (např. z oblasti fenomenologie, evoluční teorie nebo marxistického pojetí studia náboženství) získali základní přehled o podstatných autorech a textech v daných regionech.

Tento referenční rozměr je nejpatrnější v kapitole věnované ruské religionistice (Ekaterina Elbakyan, „The Outline of Religious Studies in Russia: Did Soviet Religious Studies Really Exist?“, s. 276-314), která je zakončena soupisem periodik a monografií. Je otázkou, proč je pouze tato kapitola obdařena tímto aparátem a ostatní příspěvky se spoléhají jen na průběžnou bibliografii. Stálo by za úvahu, zda by každá část knihy neměla být vybavena podobným soupisem literatury, který by mohl sloužit jako skvělá orientační pomůcka.

Jistě není удивující, že se všechny národní historie religionistiky protínají v období po druhé světové válce, kdy dochází ve střední a východní Evropě k nástupu komunismu. Společná zkušenost marxistické kritiky náboženství je ale jen jedním z opakujících se prvků, které lze v dějinách oboru

v těchto zemích vysledovat. Pod do jisté míry odlišnými příběhy osobností a institucí nacházíme tu silnější, tu slabší souvislost s bojem o národní identitu a vyrovnáváním se s rolí křesťanství ve veřejném životě a akademickém kontextu.

Příběh religionistiky ve střední a východní Evropě je tak poznamenán především snahou oprostít se jak od politické kritiky, tak teologických vlivů. Tento vývoj je, domnívám se, oproti západním zemím jiný především silou státní moci, která do něj výrazně zasahovala a v některých státech (např. Rusko) zasahuje dodnes. Knihu tak lze číst i jako svého druhu akční příběh o „hrdinech“ vědy, kteří se snaží probojovat k mezinárodně ukotvené, od předsudků oprostěné, svěbytné vědě o náboženství, která není poplatná režimům, konfesím, ale ani jiným oborům (např. lingvistice nebo historii). Sledování jejich osudů a událostí, které vedou ke vzniku či zániku celých oborů nebo teoreticko-metodologických orientací, vzbuzuje ve čtenáři zásadní otázku, jež není neznámá ani religionistům v jiných částech světa: Co je vlastně, nad rámec etablované autonomní vědecké disciplíny, cílem oborového snažení? Mapování jednotlivých jevů? Hledání odpovědi na věcnou otázku, *co to je náboženství?* Svázanost religionistiky s již mnohokrát definovaným pojmem „náboženství“ či „religiozita“ vystupuje do popředí i v případech dějin oboru ve střední a východní Evropě. Zde snad o to více, že je spojen s bojem o náboženství, který panoval v bývalém komunistickém bloku.

Je poněkud škoda, že tyto souvislosti editoři v úvodu pouze naznačují. Kniže by slušela studie, která by se pokusila charakterizovat společné a specifické body národních historií. Materiál je v jednotlivých kapitolách publikace k dispozici, stačilo by jej jen analyticky přečíst a troufnout si interpretovat. Autoři se však drží při zemi a pokouší se poskytnout čtenáři spíše výčet faktů. Tato až s pozitivismem hraničící orientace je ideální pro ty, kteří v knize budou hledat především zdroj informací. Pokud bychom se ale chtěli zeptat, co z dějin religionistiky v daném regionu plyne a jaké rány a nebezpečí si obor nese, texty spíše mlčí.

Vedle toho všeho působí velmi sporně autorství kapitoly o slovenské religionistice („Searching and Finding: A History of the Slovak Study of Religion“, s. 55-86). Text napsal David Václavík, který se svého úkolu zhostil s pozorností a přehledem. Ale přeci jen – neměl by národní dějiny svého oboru psát jeho příslušník? Mezi řádky tak prosvítá časté odkazování k českému kontextu, jež je jistě ve slovenských dějinách ústřední (ve smyslu vymaňování se z českého vlivu). Avšak vzhledem k tomu, že kapitolu napsal český autor, se čtenáři vkrádá do mysli jakási ironická poznámka o skrytém paternalismu. Čteme-li, že slovenské politické dějiny byly často motivovány negativním postojem k Čechům, jimž byla dávana za vinu nedostatečná autonomie Slovenska, potom je fakt, že oborové dějiny tohoto regionu zpracovával Čech, skutečně pozoruhodný. Myslím, že na to autoři měli myslet.

Kniha jako celek je ale velmi významným příspěvkem, jistě nezbytným v knihovně každého religionisty či religionistky ve středo- a východoevropském regionu. Naprosto nedocentitelnou službu publikace poskytne studentům, kteří se nyní mohou velmi snadno orientovat v dějinách oboru a srovnat je v národních kontextech. Domnívám se, že i když kritická interpretace historie disciplíny v knize spíše abscentuje a čtenáři vede k tomu, aby sám domýšlel, co z toho pro praxi religionistiky vyplývá, jde o podstatný soubor textů, který jakékoliv podobné reflexi pokládá pevný základ.

JAN MOTAL